

Bələdçinin müəllifi:
**Nino Loladze, GIPA – Gürcüstan İctimai
Əlaqələr İnstitutunun Yerli Özünüidarəetmə
Mərkəzinin rəhbəri**

Bələdçi Milli Demokratiya İnstitutunun (NDİ) “Gürcüstanda seçkilərə və siyasi proseslərə dəstək” layihəsi çərçivəsində hazırlanıb.

Bu nəşr USAID, ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi vasitəsilə Amerika xalqının dəstəyi ilə mümkün olmuşdur. Məzmun müəllifin məsuliyyətindədir və ifadə edilən fikirlər Milli Demokratiya İnstitutunun, ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyinin və ya Birləşmiş Ştatlar Hökumətinin fikirlərini əks etdirməyə bilər.

NDI, insanlara daha yaxşı həyat keyfiyyətini təmin etmək üçün, demokratik institutları, prosesləri, normaları və dəyərləri gücləndirmək və qorumaq üçün dünya üzrə tərəfdaşlarla işləyən qeyri-kommersiya, tərəfsiz, qeyri-hökumət təşkilatıdır. NDI dünyanı demokratiya və azadlığın zəfər çaldığı və hamının ləyaqətinin qorunduğu yer kimi görür. Təşkilat haqqında əlavə məlumatı www.ndi.or gsaytından əldə etmək olar”.

MÜNDƏRİCAT

5 BU TƏLİMATI NİYƏ OXUMALISINIZ?

---

7 BƏLƏDİYYƏNİ ƏHALİ İLƏ BİRLİKDƏ KİM İDARƏ EDİR?

---

8 BƏLƏDİYYƏNİN HANSI SƏLAHIYYƏTLƏRİ VAR?

---

11 BÜDCƏ NƏDİR?

---

13 BƏLƏDİYYƏNİN ƏSAS MALİYYƏ GÖSTƏRİCİLƏRİ

---

20 BÜDCƏ LAYİHƏSİ TƏRTİBİ PROSESİNDƏ İŞTİRAK EDƏN TƏRƏFLƏR KİMLƏRDİR?

---

21 BÜDCƏNİN HAZIRLANMASI PROSESİNDƏ MARAQLI OLAN TƏRƏFLƏRİN ROLU NƏDİR?

---

22 BİRİNCİ MƏRHƏLƏ - BÜDCƏ PLANLAŞDIRMASI

---

31 İKİNCİ MƏRHƏLƏ - BÜDCƏNİN MÜZAKİRƏSİ VƏ TƏSDİQİ

---

34 ÜÇÜNCÜ MƏRHƏLƏ - BÜDCƏNİN İCRASI, HESABAT VƏ NƏZARƏT

---

36 BÜDCƏ TƏQVİMİ

BU TƏLİMATI NİYƏ OXUMALISINIZ?

Yerli özünüidare Gürcüstan vətəndaşlarının, yerli əhalinin maraqlarına uyğun olaraq, Gürcüstan qanunvericiliyi çərçivəsində yerli özünüidarəetmə orqanları vasitəsilə, əhəmiyyətli məsələləri həll etmək hüququ və imkanındır¹.

Siz vətəndaşların, hüquqları var:

- › Qərarların qəbulu prosesində iştirak etmək;
- › Yerli hakimiyyət orqanları qarşısında müxtəlif yollarla və formada sizin üçün vacib olan məsələləri qaldırmaq və onların həllini tələb etmək;
- › Bələdiyyələrin prioritetlərinin müəyyən edilməsi prosesində iştirak etmək;
- › Yerli hökumətdən məlumat tələb etmək və əsaslandırılmış cavab almaq;
- › Meriya tərəfindən sakrebuloya təqdim edilən büdcə layihəsi², təsdiq edilmiş³ və dəqiqləşdirilmiş büdcəylə⁴ tanış olmaq;
- › Sakrebulo (bələdiyyə məclisi) və sakrebulo komissiyalarının iclaslarında büdcə layihəsinin müzakirəsində iştirak etmək;
- › Yerli büdcənin xərclənməsinə nəzarət etmək və lazımi sənədləri bələdiyyənin müvafiq xidmətlərindən nəyisə tələb etmək;
- › Büdcənin icrası ilə bağlı orta və illik hesabatlarla tanış olmaq.

1 Gürcüstanın Üzvi Qanunu “Yerli Özünüidarəetmə Məcəlləsi” 2014, Maddə 2, 1-ci bənd.

2 Büdcə layihəsi - bələdiyyə sədri tərəfindən hazırlanmış, layihə şəklində şəhər şurasına təqdim edilmiş və hələ təsdiq edilməmiş büdcə sənədi;

3 Təsdiq edilmiş büdcə – muxtar respublikanın, dövlət, respublika və ya yerli özünüidarəetmə vahidinin müvafiq hökumətin nümayəndəli orqanı tərəfindən təsdiq edilən büdcəsi;

4 Dəqiqləşdirilmiş büdcə - muxtar respublikanın, dövlət, respublika və ya yerli özünüidarəetmə strukturunun dəqiqləşdirilmiş büdcəsi;

Ona görə də hər bir vətəndaşın bələdiyyənin idarə olunması prosesində iştirak etmək hüququ var. Əsas problem vətəndaşın bu hüquqdan nə dərəcədə istifadə etməsi, öz yaşayış məntəqəsinin inkişafına nə qədər töhfə verməsi, bələdiyyənin idarə edilməsi prosesində iştirak edib-etməməsi, və yerli hakimiyyətlə məsuliyyəti bölüşüb- bölüşməməsidir.

Siz vətəndaşın qərarların qəbulu prosesində fəal iştirak etməyiniz və yerli hökumətlə birlikdə, sizin vergilərinizdən ibarət büdcənizin, hansı problemlərə xərclənməsini planlaşdırmağınız üçün ilk növbədə yaxşı məlumatlı olmalı və aşağıda sadalananları bilməlisiniz:

- › Yerli özünüidarə hansı səlahiyyətlərə malikdir və bələdiyyənin maliyyəsi ilə hansı məsələləri həll etmək olar?
- › Büdcə planlama prosesi necədir?
- › Yerli idarəetmə orqanları büdcə prosesində hansı səlahiyyətlərə malikdir?
- › Yerli büdcənin formalaşması və sərəncam verilməsi prosesində vətəndaşların rolu nədən ibarətdir?
- › Hökumət və vətəndaşlar arasında qarşılıqlı əməkdaşlığın müsbət nəticələri hansılardır?
- › Yerli büdcə nədir: büdcə hansı mənbələrdən doldurulur və necə xərclənir?

Bu məsələləri bilmək sizin büdcə prosesində daha fəal iştirak etmək üçün həvəsinizi artıracaq.

ƏHALİYLƏ BİRLİKDƏ BƏLƏDİYYƏNİ KİM İDARƏ EDİR?

Gürcüstan qanunvericiliyinə əsasən, Gürcüstan vətəndaşları yerli özünüidarəetmənin nümayəndə və icra orqanları vasitəsilə yerli əhəmiyyətli məsələlərin həllində iştirak edirlər⁵.

Sakrebulo - əhali qarşısında hesabat verən nümayəndəli orqan; Sakrebulo kollegial orqandır, burada qərarlar səs çoxluğu ilə qəbul edilir, qəbul edilən qərarları icrası bələdiyyənin ərazisində məcburidir.

Bələdiyyə meri - icra hakimiyyəti orqanı və bələdiyyənin əhalisi və sakrebulo qarşısında cavabdeh olan ali vəzifəli şəxsi;

Bələdiyyənin meriyası bələdiyyənin icra orqanına tabe olan merin səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsini təmin edən, qurumdur.

Bələdiyyənin icra hakimiyyəti sakrebulonun qərarlarının icrasını, müxtəlif proqramların həyata keçirilməsini və əhaliyə xidmət göstərilməsini təmin edir. Digər tərəfdən, sakrebulonun səlahiyyəti icra orqanlarının fəaliyyətini tənzimləmək və nəzarət etməkdir. Sakrebulonun qəbul etdiyi qərarların icrasına nəzarət edir, vəzifəli şəxslərin fəaliyyət hesabatlarını dinləyir və qiymətləndirir.

5 Gürcüstan Konstitusiyası 1995, Maddə 74, 1-ci bənd.

MUNİÇİPALİTETİN HANSI SƏLAHIYYƏTLƏRİ VAR?

Yerli Özünüidarəetmə Məcəlləsi (2014) bələdiyyənin səlahiyyət növlərini müəyyən edir: Öz⁶ və həvalə edilmiş⁷ səlahiyyətlər. Dövlət hakimiyyəti və özünüidarəetmə orqanlarının səlahiyyətlərini bir-birindən ayırılır.

Vətəndaşın yerli özünüidarədən büdcədən nəyisə tələb etməsi üçün özünüidarənin hansı haqqları və səlahiyyətləri olduğunu yaxşı bilməsi lazımdır.

YERLİ BÜDCƏNİN HANSI MƏSƏLƏLƏRƏ XƏRCLƏNƏ BİLƏCƏYİNİ BİLİRSİNİZMİ?

YERLİ İNFRASTRUKTUR VƏ KOMMUNAL XİDMƏTLƏR:

- » Yerli əhəmiyyətli avtomobil yollarının təmiri və bərpası;
- » Kəndlərin su təchizatı (şəhərin su təchizatı Regional İnkişaf və İnfrastruktur Nazirliyinin Birləşmiş Su Təchizatı Şirkəti tərəfindən həyata keçirilir);
- » Yerli meliorativ sisteminin inkişafı;
- » Əhalini bələdiyyə nəqliyyat xidmətiylə təmin etmək;
- » Xarici işıqlandırma - yaşayış məntəqələrinin və yerli əhali üçün əhəmiyyətli yolların işıqlandırılması;
- » İctimai yerlərin - meydanların, parkların abadlaşdırılması;
- » Mənzildə yaşayanlar üçün, təşəbbüs qrupu yaratmağa təşvik;
- » Qəbiristanlıqlara qulluq etmək;
- » Yerli əhəmiyyətli obyektlərin uyğunlaşdırılması.

6 Öz (müstəsna) səlahiyyət - Gürcüstan qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydalara uyğun olaraq müstəqil və öz məsuliyyəti ilə həyata keçirdiyi özünüidarəetmə qurumunun səlahiyyəti;

7 Verilmiş səlahiyyət – ölkənin və ya avtonom respublika hakimiyyətinin qanunvericiliyinə uyğun olaraq bağlanmış müqavilə əsasında müvafiq maddi və maliyyə vəsaiti ilə bələdiyyəyə verilmiş dövlətin və ya muxtar respublikanın dövlət orqanının səlahiyyəti. dəstək.

MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİL:

- » Uşaq bağçalarının idarə edilməsi;
- » Uşaq bağçası binalarının bərpası və yenilərinin tikintisi.

ƏTRAF MÜHİTİN MÜHAFİZƏSİ:

- » Məişət tullantılarının idarə edilməsi;
- » Küçələrin və ictimai obyektlərin təmizlənməsi;
- » Ərazinin yaşıllaşdırılması;
- » Evsiz heyvanlarla bağlı məsələlərin həlli – onların artmasının idarə edilməsi.

İDMAN VƏ MƏDƏNİYYƏT:

- » Məktəbdənkənar idman və mədəniyyət müəssisələrinin təşviqi;
- » Yerli özünəməxsusluğun, yaradıcılıq fəaliyyətinin və mədəni irsin qorunması və inkişafı;
- » Bələdiyyədə mədəniyyətin inkişafına imkan yaratmaq;
- » Kitabxanalarn, kinoteatrlarn, muzeylərin, teatrlarn, sərgi salonlarının və mədəniyyət obyektlərinin fəaliyyətinin təmin edilməsi və yeni obyektlərin tikintisi;
- » İdman-sağlamlıq obyektlərinin fəaliyyətinin təmin edilməsi və yeni obyektlərin tikintisi;
- » Yerli əhəmiyyətli mədəniyyət abidələrinin saxlanılması, yenidən qurulması və bərpası.

SOSIAL SAHƏ:

- » Evsiz şəxslərin sığınacaqda təmin edilməsi və qeydiyyatda alınması;
- » Yerli əhəmiyyətli obyektlərin, insanların toplaşdığı yerlərin və bələdiyyə nəqliyyatının lazımı qaydada uyğunlaşdırılması və təchiz edilməsi;
- » İctimai məkanda uşaqları qorumaq, onların ictimai tədbirdə iştirak etməsini təmin etmək üçün qabaqçılıq və müvafiq tədbirlərinin həyata keçirilməsi.

BUNDAN BAŞQA, BƏLƏDİYYƏ ÖZ TƏŞƏBBÜSÜ İLƏ DİGƏR DÖVLƏT ORQANLARININ SƏLAHİYYƏTLƏRİNƏ AİD OLMAYAN VƏ QANUNLA QADAĞAN OLUNMAYAN TƏDBİRLƏR HƏYATA KEÇİRƏ BİLƏR. BU TƏDBİRLƏR AŞAĞIDAKILARDIR:

- » Turizmin inkişafı;
- » Sosial yardım və sağlamlığın qorunması;
- » Yerli səviyyədə gənclər siyasətinin inkişafına təkan vermək;
- » Uşaqların müdafiəsi və dəstəyi;
- » İdmanın təbliği;
- » İctimai təhsilin və gender bərabərliyinin təşviqi;
- » Qadınlara qarşı zorakılığın və/və ya məişət zorakılığının qarşısının alınması, qadınlara qarşı zorakılıq və/və ya məişət zorakılığı qurbanlarının müdafiəsi və onlara kömək göstərilməsi;
- » Sağlam həyat tərzinə təşvik;
- » İnsan sağlamlığı üçün təhlükəsiz mühitin yaradılması;
- » İnnovativ inkişafa dəstək və s.

BÜDCƏ NƏDİR?

Yerli büdcə bələdiyyələrin səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsinin əsas vasitəsidir.

- › Hər bir bələdiyyənin öz müstəqil büdcəsi var;
- › Bələdiyyənin büdcəsi həm digər bələdiyyələrin büdcələrindən və həm də Gürcüstan Muxtar Respublikasının respublika və dövlət büdcələrindən müstəqildir.

Büdcə fərdin, ailənin, müəssisənin, təşkilatın, dövlətin, bələdiyyənin müəyyən bir müddət ərzində, adətən bir il ərzində əldə etdiyi gəlir və xərclərin vahid siyahısıdır.

MALİYYƏ SƏNƏDLƏRİNİN STRUKTURU

Bütün yerli özünüidarəetmə vahidlərinin öz müstəqil büdcəsi var, yerli hökumət onun üzərində işləyib hazırlamaq və idarə etmək üçün məsuliyyət daşıyır.

Bələdiyyənin əsas maliyyə sənədləri bunlardır:

- › Ortamüddətli prioritetlər sənədi;
- › Bələdiyyə büdcəsi (əlavələrlə: proqram büdcəsi əlavəsi, kapital büdcəsi əlavəsi və A(A)İP⁸ əlavəsi).

Yerli özünüidarəetmə vahidlərinin prioritetləri sənədi ortamüddətli fəaliyyət planları haqqında məlumatları əks etdirən inzibati vahidlərin inkişafının əsas planıdır; Sənəddə ötən dövrə bağlı, eləcə də növbəti 4 ildə bələdiyyənin büdcəsindən maliyyələşdiriləcək əsas prioritetlər və proqramlar barədə məlumatlar olmalıdır.

Prioritetlər sənədində ötən dövr (cari və keçmiş illərin prioritetləri haqqında məlumat olur, məsələn, 2023-2026-cı illər üçün prioritetlər sənədində 2021 və 2022-ci illərin prioritetləri haqqında məlumat olur), eləcə də növbəti 4 il (planlaşdırma ili 2023 və planlaşdırdıqdan sonra üç il - 2024, 2025 və 2026) bələdiyyə büdcəsindən maliyyələşdiriləcək əsas prioritetlər və proqramlar üzrə məlumat yer alır.

8 A(a)ip - qeyri-sahibkarlıq (qeyri-kommersiya) hüquqi şəxs

Gürcüstanın Bütçə Məcəlləsinə (2009) görə bütçə debitor borclarının (müxtəlif mənbələrdən daxil olan pul vəsaitlərinin məbləği), kreditor borclarının (buraxılmış pul vəsaitlərinin məbləği) və balansdakı dəyişikliklərin (keçən ilin xərclənməsi mümkün olmayan qalan məbləği) cəmidir. və istifadə olunacaq və ya yığılacaq) yerli hakimiyyət orqanlarının müvafiq orqanları tərəfindən təsdiq edilmiş birləşməsidir.

Bələdiyyənin bütçəsində keçmiş, cari il və planlaşdırılan bütçə illərinə aid maliyyə məlumatları təqdim olunur. Məsələn, 2023-cü ilin bütçə layihəsində 2023-cü il və ötən 2021 və 2022-ci illər üçün nəzərdə tutulan maliyyə göstəriciləri haqqında məlumat var.

Bütün bələdiyyələrin bütçəsi ümumi struktura malikdir və bir neçə fəsildən ibarətdir:

› **Bir neçə** maddədən ibarət birinci fəsilde bütçənin əsas maliyyə parametrləri haqqında məlumat verilir: bütçə balansı, daxil olan məbləğlər, ödənişlər və balansda dəyişikliklər; Gəlirlər (vergilər, qrantlar, digər gəlirlər), xərclər və s haqqında.

› **Bütçənin** ikinci fəsilində proqramların və alt proqramların təsviri və məqsədləri yer alır. Bundan əlavə, bütçə proqramı/alt proqramının gözlənilən yekun/aralıq nəticələrini və nəticələrin qiymətləndirilməsi üçün göstəriciləri (əsas və hədəf göstəriciləri), səhv ehtimalını və mümkün riskləri əlavə olaraq təqdim edən proqram əlavəsi ilə müşayiət olunur;

› **Bütçənin** üçüncü fəsilində prioritetlər, proqramlar və alt proqramlar üzrə ayırmalar (ayırma bütçədən ayrılan vəsaitlərin ödənilməsi səlahiyyəti deməkdir) haqqında məlumat verilir. Bu məlumatlar keçmiş, cari və gələcək illər üçün təqdim olunur.

BƏLƏDİYYƏNİN ƏSAS MALİYYƏ GÖSTƏRİCİLƏRİ

İl ərzində bələdiyyənin büdcəsinə daxil olan bütün pullar gəlirdir.

BİLİRSİNİZMİ Kİ...

Bələdiyyənin gəlirləri 4 əsas mənbədən gəlir:

GƏLİRLƏR

Municipalitetin gəlirləri, vergilər, qrantlar və başqa gəlirlərdir. Aşağıdakı cədvəldə municipalitetin müxtəlif mənbələrdən gəlirləri haqqında detallı məlumat verilib.

GƏLİRLƏR

Gəlirlər: Əmlak vergisi, ədv vergisinin bir hissəsi

Qrantlar: Məqsədli, kapital və xüsusi transferlər

Digər gəlirlər: İcarə, faiz, inzibati cəzalar və cərimələr

QEYRİ-MALİYYƏ AKTİVLƏRİNİN AZALMASI

“Qeyri-maliyyə aktivlərinin azalması” termini əmlakın satışından əldə edilən gəlirlər deməkdir.

QEYRİ-MALİYYƏ AKTİVLƏRİ

Əsas vəsaitlər: tikinti və binaları, maşın və cihazlar, mədəni bitkilər və heyvanlar

İstehsal olunmayan aktivlər: Torpaq və qazıntılar

MALİYYƏ AKTİVƏRİNİN AZALMASI

Maliyyə aktivlərinin azalması, municipalitetin mövcud büdcəsindən istifadəsini planlaşdırması deməkdir.

MALİ AKTİVLƏR

Əmanətlər: - Bələdiyyə hesabında olan sərbəs puldan istifadə;

Verilmiş kreditin qaytarılması - Municipalitet kredit verə bilər;

Aktivlər və digər kapital.

SƏLAHIYYƏTLƏRİN ARTMASI

Municipalitetin Gürcüstan Prezidentinin icazəsi ilə baş maliyyə investisiyalarının həyata keçirilməsi üçün kredit götürmək hüququ var. Bu məbləğ əvvəlki 3 illik municipalitet büdcəsinin illik ortalama dəyərinin 10 faizini aşmamalıdır. Municipalitetin məsuliyyətli dövlət və qeyri-dövlət təşkilatlarından daha çox kredit götürmə hüququnu yalnız dövlət nəzarəti altında olan və onun idarəetməsi altında olan ictimai-hüquqi şəxs tərəfindən icra edilə bilər.

ÖHDƏLİKLƏR

Yəqin hər kəsə maraqlıdır ki, biz sakinlər olaraq bələdiyyə büdcəsinin doldurulmasında necə iştirak edirik.

Yəqin ki, hər kəs bir dəfə də olsun bu sözləri işlədib. Dövlətin/municipalitetin büdcəsi mənim pulumla dolur, büdcədi bu mənim pulumdur.

Lakin, bələdiyyə büdcəsinə aid məsələlərdə bir çox səhv fikirlər var. Vətəndaşlar düşünür ki, dövlət municiplitetə pul verir amma onlar bu prosesdə iştirak etmirlər. Ancaq yuxarıda da bildirdiyimiz kimi, municiplitetin büdcəsi azaddır və həm öz mənbələrindən həm də başqa mənbələrdən gəliri var.

MUNİCİPALİTETİN BÜDCƏSİNİ DOLDURMASINDA İŞTİRAK EDİRSİNİZMİ YOXSA ETMİRSİNİZMİ?

Vətəndaşlar birbaşa və dolay yolla municiplitetin büdcəsinə doldurmasında iştirak edirlər.

*Qeyd: bəzi vətəndaşlar elektrik enerjisi və ya təbii qaz istehlakına görə ödədikləri pulun dövlət və ya bələdiyyə büdcəsinə daxil olduğunu düşünür, bu fikir yanlıştır, çünki bu pullar xidmət göstərən şirkətin büdcəsinə gedir.

Municiplitetin büdcəsinə birbaşa və dolaylı yolla ödənilən vergiləri detallı şəkildə müzkirə edək.

Bildiyimiz kimi, municiplitetin büdcəsi 4 mənbədən dolur, bunlardan biri isə onun gəlirləridir. Bu gəlirlər vergiləri, qrantları və başqa gəlirləri nəzərdə tutur.

Belə ki, ardıcılıqla davam edək:

VERGİLƏR - Yerli büdcəyə əmlak vergisi və ədv-nin bir hissəsi daxildir.

Əmlak vergisi vətəndaşların (fiziki şəxslər) və müəssisələrin/təşkilatın büdcəyə ödədiyi birbaşa vergidir.

Əmlak vergisini kim ödəyir:

- » Əgər fiziki şəxs Gürcüstan ərazisində vergiyə tabe olan mülkə (maşın, ev) sahibdirsə və bu şəxsin keçən ilin gəliri 40 000 lərini keçibsə, bu şəxs əmlak vergisi ödəyir;
- » Əgər şəxsin Gürcüstan ərazisində kənd təsərrüfatı təyinatlı və kənd təsərrüfatı təyinatlı olmayan amma əmlak vergisindən azad olmayan torpağı varsa;
- » Balansında əsas vəsait kimi uçota alınmış aktivlər, quraşdırılmamış avadanlıqlar, başa çatmamış tikinti olan müəssisə/təşkilat.

Əmlak vergisindən əldə edilən gəlir qeyd olunan əmlakın yerləşdiyi bələdiyyənin, nəqliyyat mövusunda isə onun qeydiyyatda olduğu bələdiyyənin büdcəsinə daxil edilir.

Ədv-dən əldə olunan gəlir də bələdiyyənin büdcəsinə daxildir. Biz vətəndaşlar satın aldığımız mal və xidmətlərə görə 18% ədv ödəyirik. Bu, bizim pulumuzun dolayı yolla büdcəyə getməsidir.. Bütün Gürcüstan üzrə alınan ədv-nin 81%-i dövlət büdcəsinə, 19%-i isə 64 bələdiyyə arasında bölüşdürülür. Bu pulu sizin bələdiyyə də alır.

BELƏLİKLƏ, SİZ BƏLƏDİYYƏ BÜDCƏSİNƏ BİRBAŞA ƏMLAK VERGİSİ ŞƏKLİNDƏ VƏ DOLAYI YOLLA - ƏDV ŞƏKLİNDƏ HƏR HANSI ƏŞYA VƏ YA XİDMƏT ALDIĞINIZDA PUL GƏTİRİRSİNİZ.

QRANTLAR gəlir mənbələrindən biridir. Dövlət bələdiyyəyə üç yolla pul köçürür: kapital transferi - bələdiyyədə infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi üçün, xüsusi transfer - təbii hadisələrin, ekoloji və digər fəlakətlərin, hərbi əməliyyatların, epidemiyaların və digər fəvqəladə halların nəticələrinin (zərərlərinin) aradan qaldırılması üçün və məqsədyönlü köçürmə - həvalə edilmiş səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi üçün, məsələn, hərbi xidmətə çağırış, ictimai səhiyyə və s.

*Qeyd: demək olar ki, vətəndaş dolayı yolla dövlət tərəfindən transferlərin köçürülməsində iştirak edir - dövlət büdcəsi bizim ödədiyimiz vergilərlə (gəlir, ədv, aksiz, idxal, gəlir) doldurulur.

DİGƏR GƏLİRLƏR - bu kateqoriyadan olan gəlirlər vətəndaşların ödədiyi məbləğdən büdcəyə daxil edilir.

Siz ödəyirsiniz:

- » Əmlakı bələdiyyədən icarəyə götürmüşünüzsə, icarə haqqının məbləğini;
- » Rüşumun məbləği - tikintiyə icazə üçün; təmizlik xidmətləri üçün; məcburi hərbi çağırışın təxirə salınmasına görə; Əgər oyuncaq biznesiniz varsa, oyuncaq biznesi haqqını;

- » Cərimələrin məbləği - yol hərəkəti qaydalarının pozulmasına görə (ödənilmiş cərimənin 60 faizi bələdiyyənin büdcəsinə daxil olur), bələdiyyənin nəzarət orqanı tərəfindən yazılan cərimə və s.

BELƏLİKLƏ, SİZ YERLİ BÜDCƏNİN DOLDURULMASINDA İŞTİRAK EDİRSİNİZ, ONA GÖRƏ DƏ ÖDƏDİYİNİZ VERGİLƏR VƏ DİGƏR GƏLİRLƏR HESABINA DOLDURULAN BÜDCƏNİN PLANLAŞDIRILMASINDA İŞTİRAK ETMƏLİ VƏ DÖVLƏT PULUNUN NƏYƏ XƏRCLƏNMƏSİNƏ ÖZÜNÜZ QƏRAR VERMƏLİSİNİZ.

ÖDƏNİŞLƏR

Yerli büdcədən veriləcək nəğd pulun ümumi məbləği büdcə ödənişlərini əks etdirir.

Bələdiyyə ödənişlərinin 4 mənbəyi var:

XƏRCLƏR

- » Maaşlar (municipalitetin əməkdaşlarını maaşları)
- » Əşya və xidmət (ofis ləvazimatları və inventarın satın alınması və.s)
- » Faiz (bankdan götürülən kreditin faizi)
- » Subsidya (bələdiyyə tərəfindən müəyyən edilmiş A(a)ip-lərin maliyyələşdirilməsi)
- » Qrant (dövlət hökuməti tərəfindən yaradılmış özəl müəssisələrin birgə maliyyələşdirilməsi)
- » Sosial müavinət
- » Başqa xərclər

QEYRİ-MALİYYƏ AKTİVLƏRİNİN ARTIMI

Qeyri-maliyyə aktivlərinin artımı əmlakın alınması, reabilitasiya; kapital proektin həyata keçirilməsi, bələdiyyə tərəfindən hər hansı bir infrastruktur layihəsi həyata keçirildikdə əsaslı layihələrin icrası.

QEYRİ-MALİYYƏ AKTİVLƏRİNİN ARTMASI

- » İnfrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi
- » Maşın-avadanlıqların satın alınması
- » 500 ləridən çox olan avadanlıqların satın alınması

MALİYYƏ AKTİVLƏRİNİN ARTIMI

Bələdiyyə kredit verəndə, MMC-ni maliyyələşdirəndə və ya depozitə pul qoyanda bu əməliyyatlar nəticəsində bələdiyyənin maliyyə aktivləri artır.

MALİYYƏ AKTİVLƏRİNİN ARTMASI

- » Kommersiya bank hesabına pul yatırmaq
- » Kreditin verilməsi
- » Bələdiyyə tərəfindən yaradılmış MMC-nin maliyyələşdirilməsi

ÖHDƏLİKLƏRİN AZALMASI

- » Bələdiyyənin götürdüyü daxili və xarici borcun əsas məbləğinin ödənilməsi.

ÖHDƏLİKLƏRİN AZALMASI

- » Bələdiyyənin götürdüyü daxili və xarici borcun əsas məbləğinin ödənilməsi.

BÜDCƏ TƏRTİBİ HANSI DÖVRÜ ƏHATƏ EDİR VƏ BU PROSESDƏ DÖVLƏT ORQANLARININ ÜZƏRİNƏ DÜŞƏN VƏZİFƏLƏR NƏDƏN İBARƏTDİR?

- » Əhalinin tələbatını nəzərə alaraq yerli özünüidarəetmə orqanları öz maliyyə vəsaitlərinin xərclənməsi ilə bağlı müstəqil qərarlar qəbul edir;
- » Gürcüstanın mərkəzi və muxtar respublikalarının hakimiyyət orqanlarının yerli özünüidarəetmə orqanlarının bütçə səlahiyyətlərinə müdaxilə etmək hüququ yoxdur.

SİZ BUNU BİLİRSİNİZMİ...

- » Yerli özünüidarəetmənin bütçə planlama prosesi iki il iki ay davam edir;
- » Bütçə üzərində iş bütçə ilinin başlanmasına 10 ay qalmış, martın 1-dən başlayır;
- » Bütçə prosesi bütçənin icrası haqqında hesabatın təsdiq edilməsi ilə növbəti il mayın 1-dən tez başa çatır;
- » Bütçə tərtibi üç əsas mərhələni əhatə edir:

Bütçə tsiklində yerli bütçə üzrə məsuliyyət özünüidarəetmə (mer/meriya) və nümayəndəlik (sakrebulo) orqanlarına bölünür.

MER/MERIYA

- › BÜDCƏ layihəsinin hazırlanması
- › BÜDCƏ layihəsinin sakrebuloğa təqdimi
- › Təsdiqlənmiş büdcədə dəyişikliklərin hazırlanması və sakrebuloğa təqdim
- › BÜDCƏnin həyata keçirilməsi
- › BÜDCƏnin həyata keçirilməsi hesabatının sakrebuloda təqdimatı

SAKREBULO

- › BÜDCƏ layihəsinin hazırlanması
- › BÜDCƏnin təsdiqlənməsi
- › BÜDCƏdə dəyişikliklərin təsdiqlənməsi
- › BÜDCƏnin həyata keçirilməsinin nəzarəti
- › BÜDCƏnin həyata keçirilməsi hesabatının təsdiqlənməsi

BÜDCƏ PLANLAMA PROSESİNDƏ İŞTİRAK EDƏN TƏRƏFLƏR KİMLƏRDİR?

Bələdiyyənin maliyyə sənədləri tərəflərin iştirakı ilə hazırlanmalıdır. Yerli hökumət büdcəni əhalinin tələbatını nəzərə alaraq planlaşdırmalı və bölüşdürməlidir, təbii ki, qanunla özünüidarəyə verilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində. Bununla belə, planlaşdırma prosesi əhatəli olmalı və yerli hakimiyyət orqanları bütün icma qruplarının iştirakını təmin etməlidir.

Bələdiyyənin səlahiyyətləri ilə birlikdə maraqlı tərəflər büdcənin hazırlanması prosesinə cəlb edilməlidir:

- › Vətəndaş;
- › Bələdiyyədə fəaliyyət göstərən şuralar: Bələdiyyə sədrinin Mülki Məsləhət Şurası; Gənclər Məsləhət Şurası; Bələdiyyə Gender Şurası; Məhdudiyetli Şəxslər Şurası və s.;

- » Yerli qeyri-hökumət təşkilatları; icma əlaqələri; təşəbbüs qrupları; Yerli İnkişaf Qrupları (LAG);
- » Həssas qrupların nümayəndələri: Məhdudiyətli şəxslər, qadınlar, gənclər, əhalinin fərqli, daha az təmsil olunan digər qruplarının nümayəndələri;
- » Yerli biznes nümayəndələri; qadın sahibkarlar; fermerlər; kooperativlərin nümayəndələri;
- » Təhsil müəssisələrinin nümayəndələri və s.;

Büdcənin hazırlanmasında iştirak şəffaflığı və məsuliyyətin bölüşdürülməsini təmin edir.

Büdcə prosesində fəal iştirak edən hər bir vətəndaş və ya maraq qrupu qərara təsir göstərə və dəyişikliklərin təşəbbüskarı ola bilər.

BÜDCƏNİN HAZIRLANMASI PROSESİNDƏ MARAĞI OLAN TƏRƏFLƏRİN ROLU NƏDİR?

Niyə büdcə prosesində iştirak etməlisiniz? Çünki:

- » Qərar qəbul etmə prosesinə təsir etmək üçün;
- » Ehtiyaclarınızı yerli hökumətin gündəminə gətirmək üçün;
- » Dövlət maliyyəsinin şəffaflığını və resursların səmərəli xərclənməsini təmin edin.

Unutmayın: Yerli büdcə əhalinin keyfiyyətli xidmət alması və daha yaxşı mühitdə yaşaması üçün xərclənir.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, vətəndaşların və müxtəlif maraqlanan tərəflərin büdcə planlamasında öz rolu və yeri var.

BİRİNCİ MƏRHƏLƏ - BÜDCƏ PLANLAŞDIRMASI

BU VACİBDİR:

- » BÜdcə layihəsinin hazırlanması və təqdim edilməsi prosesi bələdiyyənin maliyyə xidməti tərəfindən həyata keçirilir;
- » BÜdcənin hazırlanması bÜdcə ilinin başlanmasına 10 ay qalmış - martın 1-dən başlayır;
- » Bələdiyyə sədrinin sərəncamı ilə yaradılmış işçi qrupu prioritetlər sənədi üzərində işləyir ki, bura Aşağıdakılar daxildir: bələdiyyə sədri, bələdiyyə sədrinin müavini, struktur bölmələrinin rəhbərləri, bələdiyyə tərəfindən yaradılmış hüquqi şəxslərin nümayəndələri, dəvət olunmuş ekspert və digər maraqlanan şəxslər;
- » Prioritetlər sənədinin hazırlanması prosesində vətəndaşların ehtiyaclarının araşdırılması vacibdir;
- » İşçi qrupu prioritetlər sənədinin birinci variantını avqustun 15-dək mərə təqdim etməlidir;
- » BÜdcə layihəsinin ilkin variantı noyabrın 15-dək hazır olmalıdır.

Gürcüstan qanunvericiliyinə əsasən, bələdiyyə orqanları və onun vəzifəli şəxsləri, vətəndaşların iştirakının və qərarların qəbulu prosesinin şəffaflığını təmin etmək üçün təşkilati və maddi-texniki şərait yaratmağa borcludurlar.

BÜdcə Məcəlləsinə əsasən, bÜdcə sisteminin əsas prinsiplərindən biri şəffaflıqdır. Bunu təmin etmək üçün edilməlidir:

- » Nümayəndəlik orqanlarında bÜdcə layihələrinə müzakirə prosedurlarının ictimaiyyətə və kütləvi informasiya vasitələrinə çatdırılması;
- » Təsdiq edilmiş bÜdcələrin və onların icrasına dair hesabatların yayılması;
- » İstənilən fiziki və hüquqi şəxs üçün bÜdcə məlumatlarının (məxfi məlumatlar istisna olmaqla) əlçatan olması.

Bələdiyyənin müvafiq qurumu aşağıdakı məlumatların fəal şəkildə yayılmasını təmin etməlidir:

- » Bələdiyyə büdcə layihəsi;
- » Bələdiyyənin hesabat ili büdcəsinin icrası haqqında hesabat bələdiyyə məclisinə təqdim edildikdən sonra 10 gün müddətində;
- » Həmçinin, sakrebulo müvafiq qərarla məcburi və/və ya fəal şəkildə dərc edilən məlumatların nüsxəsini genişləndirmək səlahiyyətinə malikdir.⁹

Yerli özünüidarənin həyata keçirilməsində vətəndaşların iştirakının formaları qanunla müəyyən edilir:

- » Əhəlinin ümumi yığıncağı;
- » Petisiya;¹⁰
- » Mülki Məsləhət Şurası;
- » Bələdiyyə sakrebulosunun və bələdiyyə sakrebulo komissiyasının iclaslarında iştirak etmək;
- » Bələdiyyə sədrinin və bələdiyyə sakrebulosunun üzvünün gördüyü işlər barədə hesabatlarının dinlənilməsi.

Qanunla müəyyən edilmiş formalara əlavə olaraq, vətəndaşların iştirakı müxtəlif üsul və üsullarla təmin edilə bilər, məsələn:

- » Yaşayış məntəqələrində ictimai və fərdi görüşlər;
- » Vətəndaşların yazılı təşəbbüsləri;
- » Vətəndaşların təklif və tövsiyələri;
- » İctimai rəy araşdırmaları;
- » İctimai müzakirələr;
- » Məlumat kampaniyaları;

9 Müvafiq praktikaya misal olaraq bələdiyyənin müvafiq qurumlarının büdcə tərtibatı ilə bağlı qəbul edilmiş sənədlərin və qərarların fəal şəkildə dərc etməlidir. Bələdiyyələrin şəffaflığı və hesabatlılığı Yerli Özünüidarətmə İndeksi ilə qiymətləndirilir.
<http://www.lsgindex.org/> - bu linkdə bələdiyyənizin reytingi ilə tanış ola bilərsiniz.

10 Elektron petisiya platformaları change.org və manifest.ge;

- » Elektron resurslarla əlaqə - veb sayt, sosial şəbəkə;
- » Ekspertlərlə görüşlər və müzakirələr;
- » Müxtəlif ictimai komitələr, məsləhət şuraları;
- » Konfranslar, forumlar, seminarlar;
- » İştirak əsasında büdcələşdirmə və s.

SİZ BİR VƏTƏNDAŞ OLARAQ BÜDCƏ PLANLAŞDIRMA MƏRHƏLƏSİNDƏ NƏ EDƏ BİLƏRSİNİZ?

TÖVSIYƏ:

Lazımı sənədlər və məlumatlarla tanış olun:

- » Meriyanın internet saytı və büdcə ilə bağlı orada dərc olunan sənədlər;
- » Bələdiyyənin internet saytında növbəti il üçün prioritetlərin müəyyən edilməsində vətəndaşların iştirakı ilə bağlı sahə ola bilər, o zaman bu keçidə mütləq daxil olun və prioritetlərin müəyyən edilməsində iştirak edin;
- » Bələdiyyənin rəsmi internet saytında və ya sosial platformasında büdcə layihəsi üzərində iş prosesində vətəndaşlarla ictimai görüşlərin nəzərdə tutulub-tutulmadığını öyrənin və tarixi qeyd etmək;
- » Qeyd olunan məlumatlar dərc edilmədikdə, büdcə tərtibatında nəzərdə tutulmuş cəlb etmə mexanizmləri və nəzərdə tutulan tədbirlər barədə məlumatların verilməsi və eyni zamanda, bu prosesdə iştirak etmək üçün Şəhər İcra Hakimiyyətinə müraciət edin;
- » Sizə ictimai yığıncaqlar və planlaşdırılan digər tədbirlər haqqında məlumat verməsini inzibati vahidinizdəki merin nümayəndəsindən (spalkom) xahiş edin;

Hökumətlə yazılı əlaqə saxlayın:

- » E-poçt vasitəsilə şəhər meriyasına məktub göndərin, orada qərar qəbul edən şəxslərə, gələn ilin büdcəsində nəzərə alınmalı olan mühüm ehtiyaclar barədə məlumat verin;

- » Yaşayış məntəqənizin ehtiyacları haqqında fərdi və ya kollektiv məktub yazın, onu şəxsən şəhər meriyasının ofisinə təhvil verin. Əgər bələdiyyənin inzibati mərkəzinə gedə bilmirsinizsə, məktubu bələdiyyə sədrinin nümayəndəsinə verin ki, o məktubu müvafiq quruma təhvil versin;

- » Təhvil verdiyiniz məktubun nömrəsini mütləq soruşun ki, sonra onu haqqında rahatlıqla məlumat yoxlaya və meriyanın müvafiq xidmətlərindən məlumat ala bilərsiniz;

- » Həmfikir olduğunuz insanlarla birlikdə petisiya hazırlayın və ya artıq hazırlanmış petisiyanı imzalayın;

- » Ehtiyaclarınızı yazılı şəkildə sakrebulo sədrinə, fraksiyalara, sakrebulonun majoritar deputatına ünvanlayın;

NƏZƏRƏ ALIN Kİ, BƏLƏDİYYƏYƏ TƏQDİM ETDİYİNİZ MƏKTUB AŞAĞIDAKI MƏSƏLƏLƏRİ ƏHATƏ ETMƏLİDİR:

- Problemin mahiyyəti;

- Problemin nəticələri;

- Problemin əsaslandırılması (şəkil və ya digər sənəd əlavə edə bilərsiniz);

- Miqyas - rayon, kənd, icma və ya bütün bələdiyyəni əhatə edir;

- Cins və yaş daxil olmaqla benefisiarların sayı;

- Problemin həlli yolları;

- Təxmini büdcə.

İştirak edin:

- » İctimai müzakirələrdə;
- » Bələdiyyə və ya sakrebulo tərəfindən təşkil edilən tədqiqatlarda: Fokus qruplarında, kəmiyyət sorğusu, elektron sorğunda;
- » Qəsəbənin ümumi yığıncığının təşkilində (həmfikirlərinizlə planlaşdırın və ya bu prosesdə iştirak edin);
- » Sakrebulo üzvlərinin və fraksiyaların planlaşdırdıqları iclaslarda onlara ehtiyaclarınız barədə məlumat verin (siz bu görüşlərin təşəbbüskarı ola bilərsiniz);
- » Prioritetlər sənədinin ilkin variantının ictimai müzakirəsində;
- » İştirak əsasında büdcələşdirmə prosesində (təşəbbüs yazın, səsvermə prosesində iştirak edin).

PROSESLƏRDƏ İŞTIRAKIN MÜSBƏT NƏTİCƏLƏRİ

Bir təşəbbüskar “Sənin Batumi İdeyan” adlı büdcə planlaması layihəsi çərçivəsində 2020-ci il ideya müsabiqəsindən əvvəl Batumi velosiped klubu (Love to Ride Batumi) təşəbbüs qrupu yaradıb və “Batumi velosiped şəhəri” adlı ideya hazırlayıb. İdeyanın məqsədi şəhərdə velosiped dayanacağı və təmir stansiyalarının quraşdırılması idi. Sözügedən ideya vətəndaşların səsverməsi nəticəsində qalib gəlib və Batumi bələdiyyəsinin büdcəsindən maliyyələşib. Hazırda Batumi ərazisində artıq 12 velosiped dayanacağı (cəmi 70 ədəd) quraşdırılıb və həmin ildə 5 velosiped təmiri stansiyası tikilməsi planlandı. İştiraklı büdcə layihəsi 2019-cu ildən ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyinin (USAID) Demokratik İdarəetmə Təşəbbüsü Proqramının (GGI) dəstəyi ilə Batumi Bələdiyyəsinin Meriyası tərəfindən həyata keçirildi.

Əməkdaşlıq edin:

- » Bələdiyyə Gender Bərabərliyi Şurası ilə və icmanızdakı problemləri bölüşün;
- » Merin Məşvərət Şurası ilə;
- » Məhdudiyətli Şəxslər Şurası ilə;
- » Yerli vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələri ilə əlaqə saxlayın və ehtiyaclarınızı barədə onlara məlumat verin.

Əlamətdar haldır ki, vətəndaşın qanunla müəyyən edilmiş prosedurlar nəzərə alınmaqla bələdiyyədə yaradılan müxtəlif şuralara üzv olmaq hüququ vardır.

ƏMƏKDAŞLIĞIN MÜSBƏT NƏTİCƏLƏRİ

NDİ-nin dəstəyi ilə prioritetlər sənədinin və büdcənin hazırlanması prosesinə vətəndaşların cəlb edilməsi üzrə yaxşı təcrübələrin tətbiqini təmin edən layihə uğurla həyata keçirildi. Bu prosesdə yerli vətəndaş cəmiyyəti sektorü fəal iştirak edirdi. Onlar həssas qrupların ehtiyacları ilə bağlı sorğu keçiriblər. Müxtəlif platformalardan istifadə etməklə yerli özünüidarəetmə orqanlarının gündəminə bir sıra məsələlər gətirilib. Təvsiyələr və təşəbbüslər Meriyaya təqdim olunacaq, onlardan bəziləri artıq 2023-cü ilin büdcəsində öz əksini tapıb.

- » *Telavi şəhəri büdcəsində vətəndaş qruplarının təqdim etdiyi iki təşəbbüs nəzərə alınıb: məhdudiyətli şəxslər üçün gigiyena dəstəyi proqramının maliyyələşdirilməsinin artırılması və autizm spektri olan böyüklər (7 yaşdan yuxarı) üçün dəstək maliyyələşdirmə proqramının artırılması (bu təşəbbüs mülki sektor Gender Şurasının təqdim etdiyi büdcə təşəbbüsünə uyğun idi);*
- » *Zuqdidinin mülki sektorununun bələdiyyəyə təqdim etdiyi təvsiyələr arasında bələdiyyədə yol infrastrukturununun məhdudiyətli şəxslərə uyğunlaşdırılması da var idi. Büdcədə Zuqdid şəhərinin mərkəzi küçələrində səsli işıqforların təşkili nəzərə alınıb.*

ƏMƏKDAŞLIĞIN MÜSBƏT NƏTİCƏLƏRİ

Vətəndaş fəallığının nəticəsi olaraq Ninotsminda Bələdiyyəsində yaşayan yüksək akademik göstəricilərə malik tələbələrə 2023-cü ildən yerli büdcədən maliyyə yardımı (təqaüd) veriləcək. Hər şey gənclərin və yerli qeyri-hökumət təşkilatının əməkdaşlığı ilə başladı. NDI-nin dəstəyi ilə Samtsxe-Cavaxeti Media Mərkəzi “Vətəndaşların maraqlarının müdafiəsi üçün iştirakçı büdcələşdirmə” layihəsini həyata keçirib. Təqaüd məsələsi gənclərin ehtiyacları ilə bağlı aparılan araşdırmalar nəticəsində müəyyən edilib və sonra gənclərin fəal təbliğat kampaniyası aparılıb. Nəhayət, Meriya gənclərin ehtiyaclarını nəzərə aldı və 2023-cü il büdcəsinə Ninotsmindadan yüksək akademik göstəricili tələbələr üçün maliyyə yardımı (təqaüd) proqramını əlavə etdi.

Yadda saxlayın: Avqustun 1-nə kimi gələn ilin büdcəsində nəzərə alınacaq prioritetlərlə bağlı rəylərinizi icra hakimiyyətinə təqdim etməyiniz məsləhətdir, çünki avqustun 15-dək ortamüddətli prioritetlər sənədinin ilkin variantı hazırlanır;

Aydındır ki, maliyyə sənədi üzərində iş prosesi davam edir və siz istənilən vaxt - həm büdcənin hazırlanması, həm də müzakirəsi mərhələsində öz ehtiyaclarınız barədə icra və nümayəndəlik orqanları ilə əlaqə saxlaya bilərsiniz.

- » Prioritetlər sənədinin ilkin variantını hazırladıqdan sonra, əgər keçirilirsə, ictimai dinləmələrdə iştirak etmək;
- » Birinci variantda ehtiyacınızın nəzərə alınb-alınmaması barədə meriyadan cavab tələb edin və büdcənin tərtibi prosesində bunun nəzərə alınmalı olduğunu bir daha qeyd edin;

Noyabrın 15-dək bələdiyyə orqanları tərəfindən planlaşdırılan icaslarda iştirak edin və probleminizi günədemə gətirmək üçün bütün platformalardan istifadə edin.

PROSESLƏRDƏ İŞTIRAKIN POZİTİV NƏTİCƏLƏRİ

NDİ-nin yerli özünüidarə proqramı Ozurqeti, Çoxatauri, Lançxuti, Zuqdidi, Poti, Tsalencixi, Telavi, Axmet, Laqodexi və Marneuli bələdiyyələri ilə əməkdaşlıq edir. Bu bələdiyyələrdə prioritet sənədin birinci variantına baxılması təcrübəsi uğurla tətbiq edilib. Avqustun 15-dək prioritetlər sənədi hazır olduqdan və sakrebulo fraksiyaları, Gender Bərabərliyi Şurası və qeyri-hökumət təşkilatları meriyaya öz təşəbbüslərini təqdim etdikdən sonra ictimai dinləmələr həyata keçirilir. Meriyanın maliyyə xidməti rəhbərinin təqdimatından sonra iclasda iştirak edən bütün subyektlər öz təşəbbüslərini təqdim etmək imkanı əldə edirlər, hansı təşəbbüsün büdcədə nəzərə alın biləcəyi ilə bağlı müzakirələr aparılır. Bu prosesin əsas nəticəsi ondan ibarətdir ki, büdcə prosesinə cəlb olunma mexanizmi tətbiq edilib, meriya ilə maraqlı tərəflər arasında büdcə məsələləri ilə bağlı aktiv koordinasiya ilkin mərhələdə başlanıb və bu proses fraksiyaların, Gender Şurasının və qeyri hökumət təşkilatlarının bir sıra təşəbbüslərini əks etdirməyə kömək edib.

SİZ DƏYİŞİKLİYİN TƏŞƏBBÜSKARISINIZ!

Hər bir vətəndaşın və müxtəlif qrupların fəaliyyəti həmişə nəticə verir: bəzən tez, bəzən də uzun və ardıcıl təbliğat kampaniyası nəticəsində.

Sizin bir vətəndaş kimi büdcə prosesinə qoşulmağınız o demək deyil ki, bütün məsələlər mütləq həll olunacaq. Ola bilər ki, bələdiyyənin maliyyə imkanları məhdud olduğundan və bütün problemləri bir ildə həll etmək mümkün olmadığından birinci cəhd də nəticə verməsin. Bununla belə, probleminizin prioritet olacağı bir vaxt həmişə olacaq, əsas odur ki, “onsuz da heç bir şey alınmayacaq” fikri ilə başladığınız işi yarımçıq qoymayın.

Yerli vətəndaşların bir neçə il əvvəl başladığı fəaliyyət 2022-ci ildə Kvarəli bələdiyyəsinin Zinobiani kəndində arzu olunan nəticə ilə başa çatıb.

MÜLKÜ FƏALLIĞIN NƏTİCƏSİ

Kvareli bələdiyyəsinin Zinobiani kəndində 100 il əvvəl 1922-ci ildə Azərbaycan ərazisindən Gürcüstana köçürülmüş Qafqaz Albaniyasının sonuncu etnik qrupu - udilər yaşayır. Yerli gənclərin müxtəlif fəaliyyətlərindən və kəndin tarixini təbliğ etmək kampaniyasından sonra Zinobiani bələdiyyənin yeni turistik məkanına çevrilib. Bu illər ərzində kəndin əsas problemi yol infrastrukturunun olması və ictimai məkanların olmaması idi. Gənclərin illərdir ki, bələdiyyədən bu problemlərin həllini əhalinin məktublarla xahiş etsə də, bələdiyyənin büdcəsi az problemləri həll etmək mümkün olmayıb. Avropa ilə Kaxetidə turistlərin maraqlı yerlərində pilot keçirilməsinə başlanılıb, şərtlərdən birinə olmalı idi. Bu maliyyə mənbəyi fürsət oldu. Təşəbbüs qrupu turizm potensialının inkişafı vaxtında həyata kəndin ləri ilə kitabxanaya, istirahət pis vəziyyətdə təşəbbüs qrupu imzası ilə təsdiqlənən olduğundan qeyd olunan İttifaqının maliyyələşdirməsi infrastruktur layihələrinin həyata görə, təşəbbüs yerli ictimaiyyətdən Zinobian üçün problemi həll etmək üçün bir kənd əhalisini yenidən səfərbər edə bilib, kəndin üçün layihənin həyata keçirilməsinin zəruriliyi və keçirilməsinin zəruriliyi qeyd olunan məktub yazıb. Meriya ilə təşəbbüs qrupunun əməkdaşlığı nəhayət öz nəticəsini verdi - 1 mln. maliyyələşdirilib və bu gün Zinobiani artıq asfaltlanmış daxili yollara, məkanına və Udilər muzeyinə malikdir.

Bələdiyyə büdcəsinin məhdud resurslarının düzgün bölüşdürülməsində vətəndaşların iştirakı həlledici əhəmiyyət kəsb edir. Əgər siz davamlı tələb etsəniz, başladığınız işi yarımçıq qoymayıb və ehtiyacları hökumətə daim xatırlatsanız, probleminizin büdcə prioritetləri sırasında olması şansı daha da böyükdür.

İKİNCİ MƏRHƏLƏ - BÜDCƏNİN MÜZAKİRƏSİ VƏ TƏSDİQLƏNMƏSİ

BU VACİBDİR:

- » Bələdiyyə sədri büdcə layihəsinin ilk variantını noyabrın 15-dək sakrebuloya təqdim etməlidir;
- » Sakrebulo aparatı büdcə layihəsi təqdim edildikdən sonra 5 gün müddətində ictimai müzakirə üçün bunu dərc etməlidir;
- » Sakrebulo aparatı aşağıdakıları əks etdirən bildiriş dərc etməlidir: Layihələrin müzakirə üçün təqdim edildiyi sakrebulo komissiyaları, komissiya və fraksiyaların layihəyəni müzakirə müddətləri, komissiya və fraksiyaların yerləşdiyi yer və sessiyaların qrafiki, layihələrin sakrebulo sessiyasına çıxarılma vaxtı, layihəyə rəyin verilə biləcəyi sakrebulo aparatının ünvanı, rəylərin təqdim edilməsi üçün son tarix;
- » Sakrebulo komissiyalarında büdcə layihəsinin müzakirəsi başlayır;
- » İstənilən şəxsin əvvəlcədən icazə almadan sakrebulo, sakrebulo komissiyasının, sakrebulonun müvəqqəti işçi qrupunun açıq iclaslarında iştirak etmək hüququ vardır;
- » Sakrebulo, sakrebulo komissiyasının, sakrebulo müvəqqəti işçi qrupunun iclasında iştirak edən şəxs əvvəlcədən icazə almadan, lakin yalnız sessiyanın sədrinin razılığı ilə çıxış edəne və həmkarına suallar vermək hüququna malikdir.
- » Bir qayda olaraq, bələdiyyə şurasının əsasnaməsində maraqlanan şəxslərin (qeydiyyatda olan seçicilərin, ictimai, siyasi təşkilatların, hüquqi şəxslərin və vətəndaş qruplarının nümayəndələrinin) məruzəçi və ya həmməruzəçi qismində iştirakı və debatlarda iştirakı da nəzərdə tutulur. Bu hüquqdan istifadə etmək üçün maraqlanan şəxs sessiyaya ən azı 2 gün qalmış sakrebulonun ofisinə yazılı müraciət etməlidir;

- » Sakrebulo noyabrın 25-dək bütçə layihəsinə dair tövsiyələr hazırlayır; Sakrebulo bütçə layihəsinə ictimai müzakirəsinə təmin etməlidir.

- » Qanunvericilikdə və şəhər şuralarının rəqlamentində ictimai müzakirənin müddəti müəyyən edilməmişdir, lakin sakrebulo qeydlər üzərində işlədiyi dövrdə bütçə layihəsinin maraqlı tərəflərlə müzakirəsində iştirak etmək vacibdir. Çünki bütçə layihəsinə, ictimai müzakirədə səsələnən iradlar bələdiyyə sədrinə təqdim olunmalıdır ki, tövsiyələrdə də öz əksini tapsın;

- » Bütçə layihəsinə iradlar olduqda, sakrebulonun sədri noyabrın 25-dək bütçə layihəsinə bütün iradlarla birlikdə bələdiyyənin mərinə çatdırır;

- » Bələdiyyə sədri bütçə layihəsinin eyni və ya yenidən yazılmış variantını şuranın iradlarına dair rəylə birlikdə dekabrın 10-dək şuraya təqdim edir (hər bir şərh və bu şərhin qəbul və ya rədd edilməsinin əsaslandırılması);

- » Bütçə layihəsinə və bütçənin dəyişdirilmiş variantına (dəyişiklik edildikdə) verilən iradlara bələdiyyə sədrinin rəyi, bələdiyyə sədri tərəfindən təqdim edildikdən sonra 2 gün müddətində sakrebulo aparatı tərəfindən dərc edilir;

- » Sakrebuloda şərhələr olmadıqda, sakrebulo sessiyasında bütçə layihəsinin müzakirəsi bütçə layihəsi dərc edildikdən iki həftə müddətində başlayır;

- » Bütçə layihəsinin ikinci təqdimatından sonra bütçə layihəsinin sakrebuloda müzakirəsi başlayır (nəşr olunduqdan sonra bir həftə müddətində);

- » Sakrebulo yeni bütçə ili başlamazdan əvvəl, bələdiyyə bütçəsinin layihəsinə üzvlərinin səs çoxluğu ilə təsdiq edir;

- » İllik bütçə dərc olunur və ictimaiyyətə tədim edilir.

SİZ BİR VƏTƏNDAŞ KİMİ, BÜDCƏNİN LAYİHƏSİNİN MÜZAKİRƏSİ ETAPINDA NƏ EDƏ BİLƏRSİNİZ?

- » Sakrebulo tərəfindən dərc edilmiş büdcə layihəsi və əlavə edilmiş sənədlərlə tanış olun;
- » Noyabrın 25-dək öz rəyinizi yazılı şəkildə sakrebuloya təqdim edin ki, sakrebulo sizin probleminizi mərə təqdim olunacaq tövsiyələrdə əks etdirsins;
- » Sakrebulo komissiyalarının iş qrafiki ilə tanış olmaq və komissiyanın iclaslarında iştirak edin;
- » Komissiyanın iclasında əvvəlcədən icazə almadan sual verə və çıxış edə bilərsiniz, ancaq iclasa sədrlik edən şəxsin razılığı ilə;
- » Büdcə layihəsinin ictimai müzakirəsinin nə vaxt planlaşdırıldığını öyrənin və mütləq iştirak edin;
- » Probleminizin prioritet olduğuna ictimaiyyəti inandırmaq üçün hazırlanmış ictimai dinləmələrə gedin;
- » İclas rəhbərinin razılığı ilə büdcə layihəsinin ictimai müzakirəsində çıxış tələb edin və məsələni hökumətə bir daha xatırladın;
- » Meriya tərəfindən hazırlanmış büdcə layihəsinin ikinci dərəcəli variantı ilə tanış olmaq; Bu sənəd bələdiyyənin rəsmi internet saytında da dərc edilməlidir;
- » Sizin üçün prioritet məsələnin büdcə layihəsində əksini tapmadığını görürsünüzsə, ehtiyacınızı əsaslandırıdığınız bir daha şəhər icra hakimiyyətinə məktub göndərin;
- » Sakrebulo iclasında büdcə layihəsinin nə vaxt müzakirəyə çıxarılacağını öyrənin;
- » Sakrebulo sessiyasında büdcə layihəsinin müzakirəsində iştirak edin;
- » Sakrebulonun iclasında əvvəlcədən icazə almadan sual verə və bəyanat verə bilərsiniz, ancaq sakrebulo iclasının sədrinin icazəsi ilə olmalıdır.

ÜÇÜNCÜ MƏRHƏLƏ - BÜDCƏNİN İCRASI, HESABAT VƏ NƏZARƏT

BU MÜHUMDÜR:

- » Bütçə xərclənməyə bütçə ilinin 1 yanvarından başlayır;
- » İcra hakimiyyəti orqanı bütçənin icrasına cavabdehdir;
- » Sakrebulo tərəfindən təsdiq edilən bütçə il ərzində bir neçə dəfə dəyişdirilə bilər;
- » İcra hakimiyyəti hər rüb başa çatdıqdan sonra bir ay müddətində rüblük fəaliyyət haqqında hesabat hazırlayır və onu sakrebuloya göndərir;
- » Bütçə xərclərinin şəffaflığı üçün rüblük fəaliyyət hesabatlarının dərc edilməsi vacibdir;
- » İcra hakimiyyəti bütçə ili başa çatdıqdan sonra 2 ay müddətində illik bütçənin icrası haqqında hesabatı hazırlayıb martın 1-dək meriyaya təqdim etməlidir;
- » Bütçənin icrası haqqında hesabat bələdiyyə şurasına təqdim edildikdən sonra 10 gün müddətində dərc edilməlidir;
- » İllik bütçənin icrası haqqında hesabat haqqında məlumat ictimai müzakirə formatında ictimaiyyətə təqdim edilməlidir;
- » Sakrebulo illik bütçənin icrası haqqında hesabatı baxmalı və onu təsdiq və ya rədd etməlidir (əgər icra hesabatı təsdiq olunmursa, bu, heç nəyi dəyişmir, qanun heç kimin məsuliyyəti məsələsini qaldırmır).

SİZ BİR VƏTƏNDAŞ OLARAQ BÜDCƏNİN İCRASI VƏ HESABAT MƏRHƏLƏSİNDƏ NƏ EDƏ BİLƏRSİNİZ?

- » Təsdiq edilmiş büdcə və prioritetlər sənədi ilə tanış olun;
- » Büdcə dəyişikliyinə sakrebulo da nə vaxt müzakirə edilməsinin nəzərdə tutulduğu barədə məlumatla tanış olun və iclasda iştirak edin;
- » Əgər təklif etdiyiniz problem büdcəyə daxil edilməyibsə, siz dəfələrlə yerli hökumətə müraciət edib və əlavə maliyyə vəsaiti olduğu halda bu məsələnin nəzərə alınmasını xahiş edə bilərsiniz;
- » Büdcənin rüblük və illik hesabatları ilə tanış olun;
- » İllik büdcə hesabatının ictimai müzakirəsinin nə vaxt təyin edildiyini öyrənin və iştirak edin;
- » Sakrebulo iclasında illik büdcə hesabatının müzakirəsində iştirak edin.

HƏYATA KEÇİRMƏ VƏ HESABAT MƏRHƏLƏSİNDƏ İŞTİRAKINIZIN HANSI NƏTİCƏLƏRİ OLA BİLƏR?

- » Yerli hökumətin məsuliyyəti artacaq;
- » Vətəndaşlar qarşısında hesabatlılıq artacaq;
- » Büdcə şəffaflığı təmin ediləcək;
- » Vətəndaş nəzarəti artacaq;
- » Büdcənin icrası ilə bağlı mənfi və ya müsbət rəyiniz cari və gələn ilin büdcəsinin planlaşdırılması və icrası zamanı nəzərə alınacaq;
- » İctimaiyyətin iştirakı ondan alınan rəylər əsasında fiskal siyasət qərarlarına yenidən baxılmasını təmin edəcək.

Büdcə prosesində iştirakınız hökumətin hesabatlılığını artırır, büdcənin şəffaflığını təmin edir və dövlət vəsaitlərinin səmərəli xərclənməsinə şərait yaradır.

BÜDCƏ TƏQVİMİ

	PERİOD	BÜDCƏ FƏALİYYƏTİ
BÜDCƏNİN HAZIRLANMASI	1 Mart	Prioritetlər sənədi üzərində işləməyə başlamaq
	1 Mart	Bələdiyyə xidmətlərinin koordinasiyası üçün işçi qrupunun yaradılması
	15 İyul	Maliyyə Nazirliyi tərəfindən planlaşdırılan büdcə ilinin əsas büdcə parametrlərinin çətdirilməsi
	15 İyuldan sonra	Maliyyə orqanı gəlirlərin və ödənişlərin proqnoz edilən göstəricilərini hesablayır və yerli özünüidarəetmə vahidinin büdcə layihəsinin tərtib edilməsi üçün müvafiq prosedurlara başlayır
	15 avqustdan sonra	İşçi qrupu bələdiyyənin meri tərəfindən təsdiq edilən prioritetlər sənədinin birinci variantını hazırlayır
	15 sentyabradək	Bələdiyyə xidmətləri, onların sahələrinə uyğun olaraq növbəti ilin büdcəsini hazırlayır və müzakirəsi üçün maliyyə xidmətinə təqdim edir
	1 oktyabradək	Bələdiyyənin maliyyə xidməti büdcə layihəsinin ilkin variantını bələdiyyə sədrinin sərəncamı ilə yaradılmış işçi qrupuna baxılmaq üçün təqdim edəcək
	5 oktyabradək	Gürcüstanın Maliyyə Nazirliyi yerli özünüidarə orqanlarına məqsədli transfertin proqnoz edilən parametrləri və köçürüləcək maliyyə yardımının proqnoz edilən göstəriciləri və vergilərdən əldə ediləcək gəlirlər barədə məlumat verir

	PERİOD	BÜDCƏ FƏALİYYƏTİ
BÜDCƏNİN MÜZAKİRƏSİ VƏ TƏSDİQİ	15 Noyabradək	Mer bütçə layihəsini və prioritetlər sənədini sakrebuloğa təqdim edir
	20 Noyabr	Bütçə layihəsi sakrebuloğa təqdim edildikdən sonra 5 gün müddətində ictimai müzakirə üçün dərc edilir
	25 Noyabradək	Yerli özünüidarenin nümayəndəli orqanının sədri irad bildirildikdə, bütçə layihəsini şərhilərlə birlikdə bələdiyyə sədrinə qaytarır
	10 Dekabradək	Bələdiyyə sədri bütçə layihəsinin və prioritetlər sənədinin eyni və ya yenidən yazılmış variantını nümayəndəlik orqanına (şuraya) təqdim edir
	31 Dekabradək	Yeni bütçə ili başlamazdan əvvəl yerli özünüidarenin nümayəndəli orqanı bütçə layihəsini ictimaiyyət qarşısında nəzərdən keçirir və təsdiq barədə qərar qəbul edir. Bütçə layihəsinin təsdiq edilməsi haqqında qərar nümayəndəlik orqanının siyahısında səs çoxluğu ilə qəbul edilir
BÜDCƏNİN HƏYAT KEÇİRLMƏSİ/ HESABAT	Hər ayın 10-da (fevral, mart, aprel)	Maliyyə Xidməti hər ay başa çatdıqdan sonra 10 gün müddətində yerli özünüidare bölməsinin bütçə daxilolmaları, ödənişləri, balansda dəyişiklikləri və ümumi balansını əks etdirən 2018-ci il hesabatını hazırlayır
	30 April 31 İyul 31 Oktyabr	Maliyyə Xidməti hər ay başa çatdıqdan sonra 10 gün müddətində yerli özünüidare bölməsinin bütçə daxilolmaları, ödənişləri, balansda dəyişiklikləri və ümumi balansını əks etdirən 2018-ci il hesabatını hazırlayır
	28 May	Maliyyə xidməti bütçə ili başa çatdıqdan sonra 2 ay müddətində, il üzrə bütçələrin icrası haqqında illik hesabatlar hazırlayır və sakrebuloğa təqdim edir
	1 May	Sakrebulo mayın 1-dək illik bütçənin icrası hesabatını açıq şəkildə müzakirə edir və illik hesabatların təsdiq və ya rədd edilməsi barədə qərar qəbul edir

Tbilisi şəhəri, Besik k. N4

+995 32 293 58 30

ndigeorgia@ndi.org

www.ndi.org

ndigeorgia@ndi.org

www.ndi.org